

vækkelsesskoler og kundskabsskoler. Staby bondehøjskole anbragte han i den første gruppe, hvad der sikkert ville have forbavset de elever, som havde besøgt den under dens første forstander, pastor H. V. R. Schöler. Denne havde grundlagt skolen i 1852 efter mønster fra Rødding, men den udviklede sig snart i en klar bjørnbaksk retning med kundskabsmeddelelsen som det ledende programpunkt, ja endog med afholdelse af eksamen. Pastor Schölers ledelse varede dog kun i fem år, og i 1857 overtoges den af J. A. Sørensen, der var stærkt grundtvigsk indstillet, og fra hvis tid Steenstrups rubricering må anses for rigtig.

Sideløbende med arbejdet som almindelig højskole begyndte man i Staby allerede tidligt at uddanne vinterlærere til den særlige vestjyske biskoleordning, og under de følgende forstandere udviklede denne gren sig til at blive den vigtigste. Mange ældre lærere ude i landet har fået deres første uddannelse i Staby, og ikke få af dem har indtaget fremragende stillinger i den danske skole. Blandt de kendteste elever findes Jeppe Aakjær og Jens Byskov, som besøgte skolen samtidig. Efterhånden som biskoleinstitutionen efter århundredskiftet trinvis ophævedes, blev det vanskeligere at holde Stabyskolen i gang, og helt galt blev det under første verdenskrig, da mange elever lå inde ved sikringsstyrkerne. Med lønningsloven af 1919 kom endelig de tilbageværende vinterlærerstillinger op i en anstændig lønklasse, og der var derefter almindelige seminarister nok til at overtage dem. Staby's saga var ude — i alt fald som vinterlærerseminarium; der drives dog den dag i dag en efterskole på stedet, for hvilken Stabybogens forfatter har været forstander.

Jens Kjær har valgt at opbygge sin skildring af denne i dansk skolevæsens historie ikke uvigtige skole i en række æraer med de skiftende forstandere som midtpunkt for hver. Det er på denne måde lykkedes at give et ganske godt billede af den set ovenfra, og som supplement hertil har forfatteren bestræbt sig på gennem korrespondance med tidligere elever at få den vurderet under deres synsvinkler. Her kniber det imidlertid lidt, og det er morsomt at se, hvor vanskeligt det kan være så mange år efter at give en realvurdering, alt bliver så let til »Di skjønnne ungdomsdaw, åja« — hvad der også ærligt skrives. Bogen er iøvrigt tydeligt lagt an for de specielt interesserede og er vel nok i højere grad personalhistorie end egentlig skolehistorie; det kan nævnes, at den indeholder en så godt som fuldstændig registrering af eleverne fra 1852 til 1920. Det er et stort arbejde, Jens Kjær har udført med dette stof, og alene det er respekt værd, men også i selve skildringen af skolen har han af de mange brudstykker tegnet et levende billede af det arbejde, der i alvor og målbevidsthed udførtes på Stabyskolen — hovedsagelig af »drenge fra ploven«.

Finn H. Lauridsen.

Alfred Kaae: Ulfborg, sogn og saga. I, 275 s. (Kaaes forlag — Kronhede — Ulfborg, 1952).

Kun den, der selv beskæftiger sig med historisk forskning, forstår måske den uhyre arbejdsindsats, der ligger bag en sognebeskrivelse på 217 store sider — som oven i købet kun er en 1. del. Udenforstående, som læser den samlede tekst let og flydende, vil være tilbøjelig til kritisk at slå ned på småting, og om ikke andet så bebrejde forfatteren, at der er læst dårligt korrektur. Det kan også gøres her — der er for mange trykfejl; men de kan dog ikke afsvække indtrykket af en i typografisk henseende sjældent smuk bog (trykt hos Rasmussen i Ringkøbing). Hertil bidrager ikke mindst en mængde tegninger,

vignetter og helsider, som forfatteren, der er lærer i Kronhede, selv er mester for, og som vidner om et betydeligt talent også i denne retning.

Men det er ikke alene som bildende kunstner, Alfred Kaae viser et særpræget ansigt, han gør det også som historiker og stilist. Sjældent får man et værk i hænde, hvor man så umiddelbart mærker forfatterens glæde ved det stof, han lægger frem. Man gribes ofte næsten af en ængstelse for, at denne glæde helt skal tage magten fra ham, så overbroderet er stilen med personlige bemærkninger og kommentarer. Denne — mundtlige — skrivemåde kan nemlig skiftevis levendegøre en tekst og irritere læseren. Når en lang beskrivelse af en bondekones garderobe sluttet med ordene: »Nej, hvor har hun kunnet vælge og vrage, når hun skulle være rigtig fin«, siges der mere om forfatterens indstilling til sit stof, end der tilføjes dette yderligere karakteristisk. Man kan mene, hvad man vil, om Kaaes stil — og mange vil tage afstand fra den; men den er anvendt med en god portion charme.

Heller ikke i sin opbygning er bogen om Ulfborg sogn traditionel. Den indeholder ganske vist både natur- og jordbundsbeskrivelser og en topografisk (et foldekort burde være obligatorisk i sådanne tilfælde); men i det kronologiske handlingsforløb har forfatteren stedse bestræbt sig for at rette blikket ud mod det øvrige land, således at det ellers så fjerne sogn knyttes naturligt til Danmarkshistorien. Dette særlige træk er en gevinst for bogen derved, at det bliver muligt selv for ikke lokalkendte at læse den med udbytte. Som pegende i samme retning er der også grund til at nævne medtagelsen af en del folkloristisk stof, der altid vækker interesse.

I sit slutningskapitel giver Alfred Kaae et referat af, hvad I. C. Hald i sin bog om Ringkøbing amt i Det kongelige danske landhusholdningsselskabs serie af amtsbeskrivelser meddeler om Ulfborg sogn. Det kunne måske i denne forbindelse være på sin plads at gøre opmærksom på, at landhusholdningsselskabets store arkiv, der er bevaret næsten intakt fra 1769, nu er offentligt tilgængeligt på Erhvervsarkivet i Århus. Det rummer i sine aktpakker og journaler et overordentlig righoldigt materiale både til dansk landbrugshistorie og — ikke mindst — personalhistorie. Med henblik på denne anmeldelse har forfatteren af den foretaget en gennemgang af et tilfældigt udvalg af sagjournaler og i flere af dem fundet sager på Ulfborg sogn, Holstebro og omegns landøkonomiske selskab og Ole Kirk. Det vil være umagen værd — også for fremtidige sognehistorikere at medtage dette arkiv på deres kildeliste.

I en efterskrift til bogen giver forfatteren løfte om en fortsættelse, som blandt andet vil indeholde gård- og byhistorie, kirke- og præstehistorie samt et register til begge bind. Det synes, som han her i emneopstillingen vil færdes på mere traditionel grund; men måske evner han påny ved sin fortælleglæde at løfte dette ofte tørre stof ud af sine faste rammer.

Finn H. Lauridsen.

Smeden. Kulturbilleder fra tiden omkring århundredskiftet. 340 s. (Udgivet af Nationalmuseet). (Hassing, 1952).

Nationalmuseets afdeling for industri- og arbejdsundersøgelser har under redaktion af museumsinspektør D. Yde-Andersen udsendt sin første publikation, der naturligt nok behandler det ældste og samfundsvigtigste håndværk, smedens. Bogen rummer 12 enkeltskildringer skrevet af repræsentanter for dette erhvervs udøvere på land, i provinsby og i hovedstad; hertil slutter sig som specielle eksempler en sønderjyde, en indvandret tysker og en sven-